

**Akademia Finansów i Biznesu VISTULA
w Warszawie**

Wydział Biznesu i Stosunków Międzynarodowych

mgr Tomasz Kociołek

**Rachunkowość oraz rewizja finansowa
jednostek non profit w świetle
przypadków nadużyć na tle doświadczeń
międzynarodowych w XXI w.**

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Promotor:

dr hab. Mirosław Bojańczyk, prof. AFiBV

Warszawa 2021

Organizacje o charakterze non profit (NGOs) na stałe wpisały się w krajobraz zarówno międzynarodowej, jak i polskiej gospodarki, kultury i społeczeństwa. Choć filantropia w Polsce ma długie i piękne tradycje, współczesne organizacje pozarządowe stanowią grupę stosunkowo młodych podmiotów, ukształtowanych głównie po zmianach ustrojowych z 1989 r. Stąd też w porównaniu z sytuacją panującą w rozwiniętych gospodarkach państw zachodnich charakteryzują się one mniej rozbudowanymi i złożonymi procesami. Rodzime podmioty trzeciego sektora podlegają jednak podobnej jak zachodnie organizacje presji, związanej z koniecznością reagowania na zmieniające się warunki w sferze społecznej i gospodarczej.

Organizacje społeczne odgrywają istotną rolę nie tylko w wypełnianiu luk w działalności innych podmiotów oraz inicjowaniu nowych form usług, ale są także nośnikiem reform społecznych, politycznych i ekonomicznych, stanowiąc wpływową siłę, broniącą praw różnych grup ludności. NGOs są podmiotami, które docierają do sfery tych działań, których nie realizuje rynek ani sektor publiczny, pomagając w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego.

Podstawowymi formami organizacji prowadzących działalność społecznie użyteczną są stowarzyszenia i fundacje, a ich liczba w Polsce stale rośnie. Począwszy od 2004 r., kiedy po raz pierwszy można było przekazać swój 1% podatku na wybrany cel dobroczynny dla organizacji pożytku publicznego, kwoty przekazywane na ten cel w zeznaniach podatkowych systematycznie rosną – w 2020 r. było to już 907 mln zł, przy skumulowanej stopie wzrostu 30% rocznie.

Obecnie jednym z największych wyzwań trzeciego sektora (jak niekiedy nazywa się instytucje o charakterze non profit) jest jego dalsza profesjonalizacja, w szczególności w obszarze rachunkowości i sprawozdawczości finansowej, która w istotnym stopniu zmniejsza ryzyko wystąpienia nadużyć, zwiększając jednocześnie przejrzystość działania instytucji non profit.

Przeprowadzone w rozprawie analizy technik oszustw i przypadków nadużyć w działalności organizacji pozarządowych dowodzą, że aktualne regulacje w zakresie rachunkowości i rewizji finansowej nie zapobiegają skutecznie manipulacjom, a także nie zapewniają w wystarczającym stopniu przejrzystości sprawozdawczości finansowej jednostek non profit.

Tym samym przed rachunkowością stoi ogromne wyzwanie w postaci dostarczenia odbiorcom zewnętrznym rzetelnych i jasno przedstawionych informacji o sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowym jednostki. Dlatego tak ważnym zagadnieniem jest odpowiednio wysoki poziom jakościowy sprawozdań finansowych podmiotów działających na rynku, szczególnie takich, które wykorzystują powierzone środki, zarówno publiczne, jak

i prywatne darowizny. Ważną rolę w procesie zapewniania tej jakości pełni biegły rewident badający sprawozdania finansowe organizacji pozarządowych.

Dla przeciwstawienia się manipulowaniu danymi księgowo-finansowymi konieczny jest z jednej strony wysoki poziom etyki kierownictwa, personelu finansowo-księgowego oraz biegłych rewidentów, z drugiej zaś wsparcie instytucjonalne, nadzór księgowy oraz odpowiednie procedury w ramach zasad ładu korporacyjnego.

W dysertacji przedstawiono istotę i funkcje rachunkowości, jej nadrzędne koncepcje, a także znaczenie informacyjne poszczególnych części sprawozdań jednostek non profit wraz z autorskimi propozycjami ich zmian w celu dostosowania do specyfiki działalności podmiotów non profit. W pracy omówiono również cele, znaczenie i funkcje badania sprawozdań finansowych na tle historycznym, a także przedstawiono wybrane aspekty audytu sprawozdań finansowych organizacji non profit i ryzyka badania, w szczególności w kontekście czynów niezgodnych z prawem.

Na koniec rozprawy dokonano próby stworzenia autorskiego modelu scoringowego odzwierciedlającego ryzyko nadużyć i stopień przejrzystości organizacji pożytku publicznego w Polsce. Model ten obejmuje również ocenę jakościową stopnia odzwierciedlenia zasady wiernego i rzetelnego obrazu na wybranej próbie ich sprawozdań finansowych i może być stosowany zarówno przez biegłych rewidentów, jak również na potrzeby wszelkiego rodzaju rankingów organizacji pożytku publicznego, w szczególności promujących wysoką jakość i przejrzystość sprawozdawczości finansowej. Przedstawiono również aktualne dylematy dotyczące zmian uregulowań rachunkowości i rewizji finansowej organizacji non profit w przyszłości.

Poruszane w niniejszej rozprawie zagadnienia mają istotne znaczenie społeczno-gospodarcze. Odnosi się do nich wiele teorii naukowych, w szczególności dotyczących istnienia i roli organizacji pozarządowych, pełnionych przez nich funkcji, a także koncepcje ujmowania przez podmioty o charakterze non profit kapitału intelektualnego. W przeprowadzonych analizach wykorzystano również dorobek ekonomii społecznej.

Cele rozprawy

Głównym celem rozprawy jest analiza specyfiki rachunkowości oraz wybranych aspektów rewizji finansowej jednostek non profit w świetle stwierdzonych przypadków nadużyć w Polsce i na świecie w XXI w.

Metody badawcze

Metody badawcze zastosowane w celu przygotowania dysertacji obejmowały:

- metodę historyczną – przegląd literatury polskiej i zagranicznej;
- analizę regulacji prawnych, w szczególności standardów badania, specyfiki przepisów w zakresie rachunkowości obowiązujących organizacje o charakterze non profit oraz uwarunkowań prawnych ich powstawania i funkcjonowania;
- metodę przypadków indywidualnych, polegającą na analizie *case studies* dotyczących stwierdzonych przypadków nieprawidłowości w Polsce i na świecie pod kątem przyczyn, mechanizmów i skutków zidentyfikowanych nadużyć w działalności organizacji pozarządowych zarówno w Polsce, jak i w praktyce międzynarodowej;
- metodę modelu scoringowego, wykorzystaną w celu budowy Wskaźnika Przejrzystości i Ryzyka Nadużyć, mierzącego ryzyko nadużyć oraz stopień przejrzystości polskich organizacji pożytku publicznego w ramach własnych badań empirycznych;
- metody intuicyjne na bazie własnych doświadczeń i dedukcji.

Hipotezy badawcze

W celu osiągnięcia głównego celu rozprawy postawiono następujące cząstkowe hipotezy badawcze:

1. Przejrzystość organizacji pożytku publicznego ma związek z wielkością miejscowości, w której mają one siedzibę.
2. Atestacja sprawozdań finansowych jednostek non profit istotnie wpływa na poprawę ich rzetelności i wiarygodności.
3. Wielkość przychodów organizacji pożytku publicznego ma istotny wpływ na wzrost ich przejrzystości i zmniejszenie ryzyka nadużyć.
4. Długość okresu posiadania przez daną jednostkę statusu OPP pozytywnie wpływa na jej transparentność i ogranicza ryzyko nadużyć.
5. Przejrzystość OPP prowadzących działalność gospodarczą jest istotnie wyższa niż organizacji prowadzących wyłącznie działalność statutową.

6. Organizacje pożytku publicznego, których księgi rachunkowe prowadzone są przez zewnętrzny podmiot charakteryzują się istotnie wyższą transparentnością niż prowadzące księgowość wewnętrznie.
7. Dla podmiotów będących największymi beneficjentami 1% podatku ryzyko nadużyć jest istotnie niższe, zaś ich przejrzystość wyższa niż pozostałych organizacji pożytku publicznego.
8. Fakt zatrudniania pracowników ma pozytywny wpływ na przejrzystość i ogranicza ryzyko nadużyć w OPP.
9. Organizacje, które składają wszystkie wymagane sprawozdania finansowe i merytoryczne w terminie charakteryzują się niższym ryzykiem wystąpienia nieprawidłowości niż pozostałe OPP.
10. Forma prawna organizacji pożytku publicznego ma istotny związek z ich przejrzystością oraz poziomem ryzyka wystąpienia nieprawidłowości.

Wnioski

W ramach badań własnych, których wyniki zaprezentowano w ostatnim rozdziale, potwierdzono osiem z dziesięciu postawionych hipotez badawczych. Wskaźnik Przejrzystości i Ryzyka Nadużyć (WPRN) okazał się wyższy dla:

- organizacji pożytku publicznego mających siedzibę w 10 największych miastach w Polsce niż tych z pozostałych, mniejszych miejscowości;
- dużych organizacji niż małych jednostek;
- organizacji zatrudniających pracowników w porównaniu do pozostałych jednostek;
- OPP będących dziesięcioma największymi beneficjentami 1% podatku w porównaniu z pozostałymi jednostkami;
- organizacji badanych przez biegłych rewidentów niż tych niebadanych;
- jednostek dłużej posiadających status OPP;
- organizacji prowadzących działalność gospodarczą w porównaniu do jednostek, których zakres działalności obejmował wyłącznie działalność statutową (odpłatną i nieodpłatną);
- fundacji niż stowarzyszeń, co potwierdziło hipotezę, iż forma prawna organizacji pożytku publicznego ma istotny związek z wielkością jej WPRN.

Nie stwierdzono natomiast istotnej statystycznie różnicy pomiędzy:

- jednostkami, które powierzyły prowadzenie ksiąg rachunkowych zewnętrznym podmiotom a organizacjami posiadającymi swoje wewnętrzne działy lub komórki księgowości oraz
- organizacjami, które w latach 2017-2019 złożyły wszystkie wymagane sprawozdania finansowe i sprawozdania merytoryczne w terminie a pozostałymi OPP.

Vistula University
in Warsaw

Faculty of Business and International Relations

Tomasz Kociołek, MA

**Accounting and auditing of non-profit
entities in the context of fraud cases
against the background of international
experiences in the 21st century**

Abstract of doctoral dissertation

Supervisor:

dr hab. Mirosław Bojańczyk, prof. AFiBV

Warsaw 2021

Non-profit organizations (NGOs) have permanently inscribed in the landscape of both the international and Polish economy, culture and society. Although philanthropy in Poland has a long and beautiful tradition, contemporary non-governmental organizations are a group of relatively young entities, shaped mainly after the political changes of 1989. Therefore, compared to the situation in the developed economies of Western countries, they are characterized by less extensive and complex processes. However, domestic entities of the third sector are subject to pressure similar to those of Western organizations, related to the need to respond to changing conditions in the social and economic sphere.

Social organizations play an important role not only in filling gaps in the activities of other entities and initiating new forms of services, but they are also a vehicle of social, political and economic reform, constituting an influential force that defends the rights of various groups of the population. NGOs are entities that reach the sphere of those activities that are not implemented by the market or the public sector, helping to build a civil society.

The basic forms of organizations conducting socially useful activities are associations and foundations, and their number in Poland is constantly growing. Since 2004, when for the first time it was possible to donate your 1% of tax to a selected charity for public benefit organizations, the amounts transferred for this purpose in tax returns have been systematically increasing – in 2020 it was already PLN 907 million, with a compound average growth rate (CAGR) of 30% per year.

Currently, one of the biggest challenges of the third sector (as non-profit institutions are sometimes called) is its further professionalization, particularly in accounting and financial reporting, which significantly reduces the risk of fraud, while increasing the transparency of NGOs.

The analyzes of fraud techniques and cases of fraud in the activities of non-governmental organizations carried out in the dissertation prove that the current accounting and auditing regulations do not effectively prevent manipulation, and do not sufficiently ensure transparency of financial reporting of non-profit entities.

Thus, accounting is faced with a major challenge of providing external recipients with true and fair view of the financial position as well as the financial result of the entity. Therefore, the high-quality level of financial statements of entities operating on the market becomes such an important issue, in particular those that use the entrusted funds, both public and private donations. The statutory auditor examining financial statements of non-governmental organizations plays an important role in the process of ensuring this quality.

To oppose manipulation of accounting and financial data, on the one hand, a high level of ethics of management, finance departments staff and statutory auditors is necessary, and on the other hand, institutional support, accounting supervision and appropriate procedures within the corporate governance principles.

The dissertation presents the essence and functions of accounting, its main concepts, as well as the informative importance of financial statements of non-profit entities along with author's proposed modifications to adapt them to the NGOs specificity. The paper also discusses the goals, importance and functions of financial statements audits against a historical background, as well as presents selected aspects of auditing financial statements of non-profit organizations and audit risks, in particular in the context of illegal acts.

At the end of the dissertation, an attempt was made to create an original scoring model reflecting the risk of fraud and the degree of transparency of public benefit organizations in Poland. The model also includes a qualitative assessment of the degree to which the principle of true and fair view is reflected in a selected sample of their financial statements and can be used both by statutory auditors and for the purposes of all kinds of rankings of public benefit organizations, in particular promoting high quality and transparency of financial reporting. The current dilemmas regarding changes in accounting regulations and financial statements audit of non-profit organizations in the future were also presented.

The issues discussed in this dissertation are of significant socio-economic importance. Many scientific theories apply to them, in particular concerning the existence and role of non-governmental organizations, their functions, as well as the concepts of how NGOs perceive intellectual capital. The conducted analyzes also used the scientific achievements of the social economy.

Purpose of the dissertation

The main purpose of the dissertation is to analyze the specificity of accounting and selected aspects of auditing of non-profit entities in the context of identified fraud cases in Poland and around the world in the 21st century.

Research methods

The research methods used to prepare the dissertation included:

- the historical method – a review of Polish and foreign literature;
- analysis of legal regulations, in particular auditing standards, the specificity of accounting regulations applicable to non-profit organizations and the legal conditions of their formation and operation;
- case study, being analysis of identified fraud cases in Poland and around the world, in particular their root causes, techniques and effects of identified irregularities in the activities of NGOs, both in Poland and in the international practice;
- the scoring model method used to build the Transparency and Fraud Risk Index, measuring the risk of fraud and the degree of transparency of Polish public benefit organizations as part of own empirical research;
- intuitive methods based on author's own experience and deduction.

Research hypotheses

To achieve the main goal of the dissertation, the following specific research hypotheses were formulated:

1. Transparency of public benefit organizations is related to the size of the town in which they are seated.
2. The attestation of financial statements of non-profit entities significantly improves their reliability and credibility.
3. The amount of revenue of public benefit organizations has a significant impact on increasing their transparency and reducing the risk of fraud.
4. The length of time a given entity holds the status of a public benefit organization positively influences its transparency and reduces the risk of fraud.
5. Transparency of public benefit organizations conducting business activity is significantly higher than that of organizations conducting only statutory activity.
6. Public benefit organizations whose accounting record are kept by an external provider are significantly more transparent than those keeping accounting records internally.
7. For entities that are the largest beneficiaries of 1% tax, the risk of fraud is significantly lower, and their transparency is higher than that of other public benefit organizations.

8. The fact of hiring employees has a positive impact on transparency and reduces the risk of fraud in the public benefit organizations.
9. Organizations which submit all required financial statements and reports on time are characterized by a lower risk of fraud than other public benefit organizations.
10. The legal form of a public benefit organization is significantly related to their transparency and the level of fraud risk.

Conclusions

As part of the own research, the results of which were presented in the last chapter, eight out of ten research hypotheses were confirmed. The Transparency and Fraud Risk Index turned out to be higher for:

- public benefit organizations based in the 10 largest cities in Poland than those in other, smaller towns and villages;
- large organizations rather than small entities;
- organizations employing employees compared to other entities;
- public benefit organizations being the top 10 beneficiaries of 1% of tax compared to other entities;
- audited organizations rather than the unaudited ones;
- entities with longer-term status of public benefit organization;
- organizations conducting business activity as compared to entities whose scope of operations covered only statutory activity (remunerated and unpaid);
- foundations rather than associations, which confirmed the hypothesis that the legal form of a public benefit organization is significantly related to the size of its Transparency and Fraud Risk Index.

However, no statistically significant difference was found between:

- entities that have entrusted the bookkeeping to external providers and organizations using internal accounting departments, and
- organizations that submitted all required financial statements and reports on time in 2017-2019 period and the remaining public benefit organizations.